

לילך לב-ארי, דוד מיטלברג,
ורוברטה בל-קליגלר

חינוך כ"גשר על מים סוערים"

מבוא

בשנים האחרונות, נטען על ידי מספר חוקרים (כהן, 1999; וקסמן, 1999; בן רפאל, 2000) כי חלה בקרב יהודי ארה"ב התרחקות מישראל עד כדי יצירתם של עמים יהודים שונים וזהויות יהודיות שונות. מטרת המחקר הנוכחי היא לבחון תוכנית חינוכית לבני נוער, על בסיס מפגש בלתי אמצעי, המיועדת לחיזוק הקשר בין יהודים בישראל ובתפוצות.

בד בבד עם ההבדלים בין יהודים בישראל ובתפוצות, מובן שישנם גם מרכיבים משותפים של יהודים ברחבי העולם כמו: מסורות הקשורות ביהדות, היסטוריה משותפת, קשרי משפחה ואינטרסים משותפים. לכן, למרות הדת, שעשויה להוות יסוד מרכזי ליהודי ישראל והתפוצות, הרי שאין בה די חיים בנסיבות שונות ובמקומות גאוגרפיים שונים יצרו בקרב היהודים אופנויות שונות של יחדות (Ezrachi & Sutnick, 1997). ליבמן וכהן (Liebman & Cohen, 1990) טענו בהקשר לכך כי יהודים אמריקנים וישראלים יצרו שתי תרבויות יהודיות בהם מרכיבים המצביעים על המשכיות בד בבד עם אלה השונים אחד מהשני. בעוד בשתי קבוצות היהודים, בישראל ובתפוצות חולקים מושגים משותפים כמו חגים יהודיים, מחזור החיים היהודי ועוד, הרי שלמושגים כגון: דתי, חילוני, בית כנסת ועוד משמעויות שונות. בישראל, יהודים מהווים את רוב האוכלוסייה, שפת הדיבור הרשמית הראשית היא עברית, אין הפרדה בין דת למדינה ושאלת הפלורליזם הדתי-יהודי שולית, בארה"ב המצב אחר לגמרי (Ezrachi & Sutnick, 1997).

Swanson, G.E. (1967). *Religion and regime. A sociological account of the reformation*. Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press.

Taylor, F. (1967). *The principles of scientific management*. New York: Harper & Row.

Tonnies, F. (1957). *Community and society*. (Gemeinschaft und Gesellschaft). (Clomis, trans. Originally published in 1887). New York: Harper Collins.

Tyler, S.A. (1968) *Cognitive anthropology*. New York: Holt and Rinehart.

בשעה שיהודי התפוצות חשים מעין קרבה לישראלים כפי שחשים לקרוב במשפחה מורחבת, הזהות התרבותית של ישראלים מרוחקת ולא מוכרת ליהודי התפוצות. לכן, למרות המוצא והדת המשותפים עדיין קיימים הבדלים תרבותיים אותם יש לקחת בחשבון כאשר מתכננים מפגש בין-תרבותי בין יהודים ישראלים ליהודי התפוצות, Ezrachi and Sutnick, (1997). בדרך כלל החינוך ולימוד של נושא ישראל בתפוצות מופשט, מיסטי ומדגיש את חשיבותה של ישראל כמרכז לעם היהודי כולו. כתוצאה מגישה זו ישראלים נתפסים גם הם במונחים לא מציאותיים. לכן, החשיפה הבין-תרבותית, האינטנסיבית ביותר של יהודי התפוצות לישראל היא דרך מגע בלתי אמצעי של מפגש פנים אל פנים (Ezrachi & Sutnick, 1997). היבט בעייתי נוסף בלימוד של ישראל בקרב יהודי התפוצות הוא העובדה ששתי הקהילות התפתחו בכוונים שונים במהלך 50 השנים האחרונות. ישראל היא מדינה מודרנית בעלת טריטוריה מוגדרת בה לתושביה היהודיים איפיונים תרבותיים, מוסריים ופילוסופיים ייחודיים שלא תמיד זהים לאלה של יהודי התפוצות (Ezrachi & Sutnick, 1997). יהודים אמריקנים, בדומה לאמריקנים בכלל, מרוכזים בעצמם לכיוון אינדיבידואליסטי ובו בזמן מחזיקים בעמדות אוניברסליות המקבלות את כולם (Moskowitz, 2003).

מפגש בין-תרבותי, פנים אל פנים, בין יהודים מישראל ומהתפוצות צריך להיות מתוכנן כך שיהיה משמעותי ויפחית חוסר הבנות או תפיסות לא מציאותיות האחד את תרבות השני (Ezrachi & Sutnick, 1997). בשנים האחרונות המפגש אף הפך למרכיב המרכזי אשר סביבו מאורגנות מרבית תכניות החוויה הישראלית ליהודים מחו"ל בישראל או לישראלים בחו"ל (Katz, 2002; Feldman & Bar-Shalom, 1998). גם המחקר הנוכחי עוסק בבחינת מפגש פנים אל פנים בארה"ב, ומהווה חלק מתוכנית חינוכית כוללת המתרחשת בו זמנית בישראל ובארה"ב בקרב בני נוער ישראלים ואמריקנים. המרכיב של המפגש נבחן בהקשר לתרומתו

להיכרות בין-תרבותית ובניית תשתית לחיזוק קשרי ישראל והתפוצות.

בעייתיות בהודאת נושא ישראל בתפוצות

קיימות שלוש פרדיגמות אידאולוגיות שונות בחינוך יהודי-ציוני. הראשונה טוענת שישראל היא המרכז. זאת הגישה הציונית הקלאסית שמציבה שתי ישויות שונות ונפרדות: ישראל והתפוצות. גישה זו מעודדת עליה לישראל או, בעדיפות שניה את החוויה הישראלית – הגעה של יהודים מהתפוצות לארץ לתקופה מוגדרת. אפשרות נוספת לפי גישה זו היא של שליחות כאשר שליחים ישראלים מגיעים במטרות חינוכיות הקשורות בלימוד נושא ישראל וביניהן גם להעביר את המסר של שתי ישויות שונות ונפרדות כאשר ישראל מהווה את המרכז.

גישה שנייה מכירה בשתי ישויות אך דוגלת בשותפות ביניהן, דהיינו; לא ישראל היא המרכז, אלא עצם הקשר בין ישראל והתפוצות, שמתבטא בקשר בין אנשים, ארגונים וקהילות. הכלי החינוכי המועדף פה הוא המפגש, ולאוו דווקא החוויה הישראלית. חוויה ישראלית חשובה אך עם מרכיב של מפגש. השליחות מהווה מרכיב גם כאן אך המסר הוא של עבודה עם יהדות התפוצות כשותפים. גם בתכניות של מפגש וגם בתכניות של שותפות העיקר הוא הקשר הבלתי אמצעי בין שוים (Kopelowitz, 2003).

לימוד הנושא של ישראל בבתי ספר יהודיים בתפוצות הוא כאמור בעייתי בעיקר משום היותו תאורטי ומתבצע בקרב לומדים המרוחקים גאוגרפית מישראל, ועל מנת לקרוב לנושא זה נעזרים בדרך כלל בספרים, הרצאות, סרטים וכדומה. הלימוד של ישראל מתבצע באמצעים עקיפים המדגישים את ישראל בהקשר הכללי ולא הפרטיקולרי, התאורטי לעומת המוחשי והרוחני לעומת הגשמי, ישראל כמעין קרוב-רחוק (Ezrachi & Sutnick, 1997). הוראת ישראל בתפוצות אינה כוללת הצגת תמונה של "חיים אמתיים" בישראל בת זמננו, יתר על כן אין התמודדות עם שאלת חשיבותה של ישראל ליהודים (Moskowitz, 2003).

תוכנית חינוכית העוסקת בישראל צריכה אם כן להתייחס גם למציאות הישראלית האקטואלית. ביקור בישראל עשוי לחזק את ההיכרות המעשית עם העם היהודי בה. יהודים בארה"ב למשל, מרביתם ממוצא אירופאי, בעוד בישראל כמחצית היהודים מוצאם מארצות מוסלמיות, מאסיה או אפריקה. ישראל היא מדינה מערבית, אך סגנון הלבוש בה פחות פורמלי מזה הנהוג במרבית מדינות המערב. עוד מנהגים ונורמות הקשורים באינטראקציות בין אישיות, מוסר עבודה, שיטות חינוך ועוד גם הם שונים בהשוואה בין-תרבותית. לא פחות חשוב הוא ההיבט של ההבדל בשפת הדיבור בין ישראל והתפוצות, כאשר ישראלים מדברים בעיקר עברית ובתפוצות השפה העברית לא תמיד שגורה והיהודים שם דוברים בעיקר את השפה המקומית (Ezrachi & Sutnick, 1997).

כדי שמפגש או בעצם כל פעילות חינוכית אחרת יהיו מוצלחים, לא רק התכנון חשוב. קופלביץ (Kopelowitz, 2003) טוען כי רק לאחר שמנסחים את התשובה לשאלה "למה בכלל לעצב תוכנית חינוכית?" אפשר לקבוע מטרות חינוכיות, להחליט איך בונים את התוכנית ואז למדוד עד כמה התוכנית השיגה אותן. לדעתו של קופלביץ יש קשר הדוק בין אידאולוגיה כדפוס של "אמונה" לבין האופן שבו מחנכים בונים תכניות (Kopelowitz, 2003). קון (Kuhn, 1996) מציין כי אנשים נשארים נאמנים לפרדיגמות מסוימות ואינם עוברים בקלות לפרדיגמות אחרת (Kuhn, 1996). לכן, כדי שתוכנית חינוכית תחשב מוצלחת חיוני שתהיה הלימה עם הפרדיגמה (Kopelowitz, 2003). בתת הפרק הבא נציג ממצאי מחקרים אשר בחנו את מידת הצלחתן של תכניות חינוכיות שונות והתאמתן לפרדיגמה חינוכית.

מפגשים פנים אל פנים בין יהודים מישראל ומהתפוצות: ממצאי מחקרים

במחקר שעסק בעמדותיהם של שליחים ישראלים במחנות קיץ יהודיים בארה"ב (ברם ונריה, 2002), נמצא שלמרות שמטרת פעילותם של השליחים הישראלים במחנות הקיץ הייתה לקדם את יצירת המרחב היהודי המשותף בין

ישראלים לאמריקנים הרי שהמפגש רק חייד את ההבדלים בין שתי הקבוצות. סוכני החינוך מגיעים מתוך חברה שהיא בעלת מאפיינים משותפים (יהודים) אך גם כזרים (ישראלים) על רקע מורכבות יחסי ישראל והתפוצות. השליחים הם מעין משאב סימבולי עבור היהודים האמריקנים כמו גם עבור שולחיהם הישראלים. מסקנות החוקרים היו שיש לאפשר אינטראקציה בעלת מאפיינים של דיאלוג, של הכרה בזולת. בתנאי המפגש הקיימים, השליחים תפסו את עצמם כמדריכים-שגרירים המייצגים את ישראל במפגש עם יהודי ארה"ב. מכאן שהמדריך תופס את המפגש כהזדמנות להשפיע על התניכים בלבד וזהותו היהודית לא מהווה מרכיב המהווה חלק מהמטרות החינוכיות של המפגש.

מסתבר שהשליחים הישראלים לא מספיק מודעים לדילמות יסודיות של יהודי ארה"ב. על חווית השליחות להפוך לחינוכית-דיאלוגית ופחות לייצוגית, על מנת להפוך את המפגש לבעל ערך בהכרות משותפת ויצירת קירבה בין המשתתפים האמריקנים והישראלים, לעומת מצב של "אנחנו" ו"הם". המטרה היא ליצור חוויה חינוכית כזו שתפתח את המשתתפים ותשליך על חייהם במדינות המוצא שלהם, בד בבד עם חיזוק הקשר בין יהודים בישראל ובתפוצות, כאשר במפגש מעורבים אנשים בעלי זהויות קולקטיביות שונות אך עם מכנה משותף של יהדותם. מפגש בהיבט חינוכי, להבדיל מזה הייצוגי, מאפשר היכרות בין-אישית ובלתי אמצעית תוך התבססות על הזהות השונה כמנוף לחוויה משותפת לעומת שמירה על גבולות אתניים וניכור בין ישראלים לאמריקנים.

ממצאי המחקר מעידים על כך שמרכיבי הזהות היהודית של השליחים הישראלים היא בעלת מימדים אינקלוסיביים (זהות יהודית כוללת) לעומת האקסלוסיביים (זהות ישראלית נבדלת) והם מושפעים מטיב יחסי הגומלין בעת המפגש והבנייתם.

האינטראקציה במהלך מחנה הקיץ משקפת את המתחים והעמימות שמקורם ביחסי ישראל והתפוצות כיום. ההכרה בזהות "האחרת" תוך דיאלוג חינוכי והפתחת חשיבות המימד

לוח 2. שביעות רצון ממרכיבי המפגש (שיעור המשיבים במידה רבה ורבה מאד בלבד)

	תשס"ד		תשס"ה	
	ישראלים	אמריקנים	ישראלים	אמריקנים
אינטראקציה עם "האחר"	96%	88%	82%	91%
סוג המשתתפים	71%	83%	67%	73%
מערכת היחסים עם המשתתפים בקבוצה שלך	83%	83%	86%	64%
מערכת היחסים עם קבוצת "האחרים"	71%	89%	81%	77%
איכות החוויה היהודית	83%	94%	43%	76%
פעילויות חינוכיות	61%	81%	36%	36%
הנאה כללית מהמפגש	96%	95%	100%	100%

מספר הערות לשאלות "הפתוחות" ביחס לתוכנית המתייחסות באופן ישיר לחוויה היהודית של ישראלים שהשתתפו במפגש המעידות על תרומת המפגש הרבה גם בהיבט הקשור ביהדות זה:

* הכרתי את היהדות בהיבט אחר, הבנתי שזה לא משנה איפה אתה גר – אתה עדיין יכול לשמור על יהדותך.

* המכנה המשותף בין הישראלים לאמריקאים הלך וגדל תוך כדי המפגש. בסיום המפגש, שתי נקודות המבט על יהדות הפכו לנקודת מבט אחת, של כולנו ביחד.

* למדתי איך האמריקאים רואים את היהדות, ועל הקשר ליהדות כשזה מתקשר אלינו.

אינטראקציה בין המשתתפים

כאשר נשאלו המשתתפים באיזו מידה הם עצמם שבעי רצון מהמאמץ שהשקיעו ביצירת קשרי גומלין עם חברי קבוצתם (מאותו בית-הספר) ועם הקבוצה האחרת, נראה כי מרבית המשתתפים הביעו שביעות רצון גבוהה מכך, ובעיקר לגבי המאמצים ליצור קשרים דווקא עם משתתפי הקבוצה האחרת. האמריקנים אשר השתתפו במפגש בשנת תשס"ד הביעו שביעות רצון בינונית בלבד מהמאמצים שהשקיעו ביצירת קשרים עם משתתפים מבית ספר פרוזדור (לוח 3).

לוח 3. שביעות רצון מהמאמצים שעשו המשתתפים ביצירת קשרי גומלין עם: (שיעור המשיבים במידה רבה ורבה מאד בלבד)

הקבוצה:	תשס"ד		תשס"ה	
	ישראלים	אמריקנים	ישראלים	אמריקנים
משתתפים מבית הספר "האחר"	79%	89%	86%	86%
משתתפים מאותו בית הספר	79%	59%	77%	76%

כאשר נשאלו המשתתפים לגבי המידה שבה הם מבינים כעת יותר נוער ישראלי או אמריקני, הרי שבשנת תשס"ד תחושת ההיכרות הייתה גבוהה ודומה בהשוואה בין שתי הקבוצות (גבוהה במקצת בקרב הישראלים) ואילו בשנת תשס"ה, כמעט כל האמריקנים חשו כי המפגש תרם להיכרות מעמיקה יותר עם נוער ישראלי ושיעור נמוך יותר של ישראלים טען כך. המפגש ללא ספק תרם, בקרב שתי הקבוצות להעמקת ההיכרות עם "האחר" (לוח 4).

לוח 4. העמקת ההיכרות עם "האחר" בעקבות המפגש (שיעור המשיבים בכך, ווודאי שכן בלבד)

	תשס"ד		תשס"ה	
	ישראלים	אמריקנים	ישראלים	אמריקנים
מידת ההבנה של הנוער מהקבוצה "האחרת"	88%	83%	82%	95%

כאשר נשאלו המשתתפים באיזו מידה דעתם על הצעירים "האחרים" השתנתה לרעה בעקבות המפגש. התשובות מעידות על כך שבשנת תשס"ה, בשתי הקבוצות ושיעור מאד נמוך בשנת תשס"ד טענו כי דעתם על "האחר" השתנתה לרעה. כלומר בכך מתחזקת המגמה של השפעה חיובית של המפגש על ההיכרות ההדדית (לוח 5).

לוח 5. שינוי דעה בעקבות המפגש-על "האחרים"

	תשס"ד		תשס"ה	
	ישראלים	אמריקנים	ישראלים	אמריקנים
לא השתנה לרעה	83%	77%	88%	96%
לא בטוח	13%	17%	12%	4%
השתנה לרעה	4%	6%	0%	0%
סה"כ	100%	100%	100%	100%

בנוסף, נשאלו המשתתפים, מי לדעתם מעוניין יותר במפגש: הישראלים, האמריקנים או שתי הקבוצות באופן שווה? בשנת תשס"ד 71% מהישראלים וכל האמריקנים היו סבורים ששתי הקבוצות היו מעונינות במפגש באופן שווה, ובשנת תשס"ה 82% מהישראלים ו-73% מאמריקנים היו סבורים כך. כלומר המפגש נתפס כחשוב לשתי הקבוצות במידה שווה, על-ידי מרבית המשתתפים (בעיקר אמריקנים בתשס"ד וישראלים בתשס"ה).

לבסוף, נשאלו המשתתפים באיזו מידה הם מתכוונים לשמור על קשר עם משתתפי הקבוצה "האחרת". הנכונות לשמור על קשר עם משתתפי הקבוצה "האחרת" גבוהה מאד ומעידה על הקשר הטוב שנוצר במהלך המפגש (לוח 6).

לוח 6. נכונות לשמור על קשר עם משתתפי הקבוצה "האחרת" (שיעור המשיבים "כן", ו"וודאי שכן" בלבד)

	תשס"ד		תשס"ה	
	ישראלים	אמריקנים	ישראלים	אמריקנים
נכונות לשמור על קשר	88%	94%	86%	91%

בתשובות לשאלות ה"פתוחות" ציינו המשתתפים, הישראלים והאמריקנים, היבטים הקשורים בהכרות עם "האחר" ואת תרומתם כגון:

ישראלים

* (עבורי העיקר היה) הכרת העולם, הכרת יהודים בתפוצות, דיונים על יהדות, (הבנת) נקודת מבטו של העולם על היהודים, הכרת אמריקאים, נוער אמריקאי, ניו-יורק.

* זכיתי לפגוש ולהתחבר עם נוער אמריקאי. סוף-סוף הייתי בארה"ב!

אמריקנים

* אני מרגיש שההיבט החברתי היה הרבה יותר חשוב ומהנה מההיבט החינוכי. ההתחברות עם הישראלים קרבה אותי הרבה יותר לישראל מאשר רק הלימוד עליה.
* נהניתי להכיר ישראלים "אמיתיים".

לסיכום הממצאים הקשורים באינטראקציה בין המשתתפים ותוצאותיה, ניכר כי כל קבוצה עשתה מאמצים

רבים ליצור קשרי גומלין עם הקבוצה האחרת. משתתפים בשתי הקבוצות ולאורך השנים העמיקו את היכרותם עם בני הקבוצה "האחרת" ומעטים מאד מהמשתתפים חשו כי דעתם השתנתה לרעה על האחר, מרביתם חשו כי המפגש היה חיובי בהקשר זה. המפגש נתפס כחשוב על ידי המשתתפים בשתי הקבוצות לאורך השנים ובהתאם קיימת גם נכונות גבוהה להמשך שמירת הקשר ההדדי בעתיד.

בדקנו בכל קבוצה מה היו המשתתנים הבלתי תלויים המסבירים את אלה התלויים, קרי; מידת העמקת הקשר וההיכרות עם האחר ותרבותו, נכונות לשמור על קשר עתידי וכדומה (מתאם פירסון ומובהקות של $P < 0.05$). מובן שבכל קבוצה נמצאו קשרים מובהקים בין המשתתנים באופן שונה, אך בבדיקת מכנים משותפים מסבירים, ניתן לסכם ולומר כי מספר משתתנים בלתי תלויים קשורים עם אחד או כמה מהמשתתנים התלויים שהם: הבנה טובה יותר של "האחר", נכונות לשמירת קשר עתידי, שינוי הדעה על האחר בעקבות המפגש והעמקת ההבנה של תרבות/חברתו של "האחר".

המשתתנים המסבירים (הבלתי תלויים) לגבי הישראלים בשתי השנים הם: לגבי מוטיבציות להגיע למפגש, הרצון להתבגר באמצעות המפגש קשור עם הבנה טובה יותר של הנוער האמריקני ותרבותו. הרצון לפגוש נוער אמריקני קשור באופן שונה בכל שנתון; בתשס"ד הוא דווקא קשור באופן שלילי עם הבנת הנוער האמריקני ובתשס"ה הוא קשור באופן חיובי עם הבנה טובה יותר של נוער אמריקני וגיבוש דעה חיובית עליו בעקבות המפגש. כלומר השערותינו בהקשר זה אוששו בחלקן, כאשר גם מוטיבציות שאינן קשורות בהיכרות עם האחר מסבירות העמקת היכרות וכן ממצאים לא לגמרי חד משמעיים לגבי הקשר בין מוטיבציות להיכרות "האחר" והקשר שלהן עם תוצאות חיוביות בהקשר לכך.

שביעות רצון גבוהה מהיבטים במפגש כגון: יחסים טובים עם המשתתפים האמריקנים, שביעות רצון ממרצים אורחים, מהאירוח הביתי מאיכות החוויה היהודית ומהפעילויות החינוכיות במפגש כל אלה, בהתאם להשערותנו בנושא קשורים חיובית עם חלק מהמשתתנים התלויים, כך ששביעות

רצון גבוהה מכל אחד מהיבטים אלה גם תרם להבנת האחר וגיבוש דעות חיוביות לגביו.

לגבי האמריקנים, מוטיבציות בראשית התוכנית מספקות תמונה לפיה דווקא מוטיבציות שאינן קשורות ברצון להכיר את האחר כמו: הגעתי לתוכנית ללא סיבה מיוחדת או כדי להתבגר או כי הורי רצו הם המסבירים את הנכונות או אי הנכונות להמשך קשר עתידי או להעמקת ההיכרות עם האחר (בניגוד להשערותנו). לגבי שביעות רצון מהיבטים שונים במפגש, הרי שאיכות קשרי הגומלין עם הישראלים כמו גם איכות החוויה הדתית משותפים למשיבים בשתי השנים בהסבירם העמקת קשר עם הישראלים, גיבוש עמדות חיוביות לגביהם ונכונות להמשך הקשר עימם בעתיד. כך שכאן אוששה השערותנו.

לכן, המפגש עצמו על טיב יחסי הגומלין בין המשתתפים האמריקנים והישראלים ואיכות החוויה היהודית בו הם המסבירים העיקריים את מידת והעמקת הקשר בין צעירים יהודיים משתי התרבויות. למוטיבציות בראשית התוכנית יש פחות יכולת להסביר את תוצאותיו של המפגש. מכאן נמשך לדיון בהתאם לתוצאות המחקר ולאורם של מחקרים אחרים בתחום.

דיון

החינוך ולימוד של נושא ישראל בתפוצות הוא בדרך כלל תאורטי ומדגיש את חשיבותה של ישראל כמרכז לעם היהודי כולו. כתוצאה מגישה זו ישראלים נתפסים גם הם במונחים לא מציאותיים. לכן, החשיפה הבין-תרבותית, האינטנסיבית ביותר של יהודי התפוצות לישראל היא דרך מגע בלתי אמצעי של מפגש פנים אל פנים (Ezrachi & Sutnick, 1997). בשנים האחרונות המפגש הפך למרכיב המרכזי אשר סביבו מאורגנות מרבית תכניות החוויה הישראלית ליהודים מחו"ל בישראל או לישראלים בחו"ל (Bar-Shalom, 1998; Feldman & Katz, 2002).

Ezrachi, E., & Sutnick, B. (1997). *Israel education through encounters with Israelis. In Israel in our lives*. Jerusalem: CRB Foundation. The Joint Authority for Jewish Zionist Education.

Feldman, J., & Katz, N. (2002). *The place of the Jewish Agency in mifgashim between Israeli and diaspora youth: Cultural differences, administrative practices and hidden ideological positions*. Jerusalem: Department of Education, the Jewish Agency for Israel.

IEM: Israel Education Assessment Tool, United Jewish Communities (downloaded from Internet)

Kopelowitz, E. (2003). *Between mifgash and shlichut: Paradigms in contemporary Zionist education and the question of the ideological relationship between Israel and Diaspora*. Jerusalem, Department of Jewish Zionist Education. The Jewish Agency.

Kuhn, Thomas S. 1996. *The structure of scientific revolutions*. Chicago, Ill.: University of Chicago Press.

Liebman, C., & Cohen, S. M. 1990. *Two worlds of Judaism: The Israeli and American experiences*. New Haven: Yale University Press.

Moskowitz, N. S. (2003). *Israel education: Thinking out of the box*. In Living Words V: A source book on Israel in a time of struggle. NY: JFL Books, A Division of Jewish Family & Life.

המרכיב של מפגש פנים אל פנים כחלק מפרדיגמה חינוכית חדשה במסגרת בתי הספר הפורמליים, בישראל ובתפוצות, לכדי בניית עם יהודי.

ביבליוגרפיה

בן רפאל, א. (2001). *זהויות יהודיות. תשובות חכמי ישראל לבן גוריון. שדה בוקר: המרכז למורשת בן גוריון, הוצאת אוניברסיטת בן גוריון בנגב.*

ברם, ח. ונריה, ע. (2002). *"באנו ראינו הלכנו": שליחים ישראלים במחנות קיץ יהודים בארה"ב, על קשיים והזדמנויות בחיזוק הקשר בין ישראלים ל"עם היהודי"*. ירושלים: הסוכנות היהודית לישראל, המחלקה לחינוך יהודי-ציוני.

וקסמן, ח.י. (1999). *"התרופפות הקשרים: דור גאות התינוקות באמריקה ובישראל"*. בתוך ג. אלון (עורך) *ישראל הנכספת, האידאלים והדימויים של יהודי צפון אמריקה*. שדה בוקר: המרכז למורשת בן גוריון וההסתדרות הציונית העולמית.

כהן, ס. מ. (1999). *"האמנם התרחקו יהודי אמריקה מישראל"*. בתוך ג. אלון (עורך) *ישראל הנכספת, האידאלים והדימויים של יהודי צפון אמריקה*. שדה בוקר: המרכז למורשת בן גוריון וההסתדרות הציונית העולמית.

Bar Shalom, Y. (1998). *Encounters with the other: An ethnographic study of the mifgashim programs for Jewish youth, Summer, 1997*. Jerusalem: The Charles R. Bronfman Centre for the Israel Experience.

חידושים והתחדשות בחינוך היהודי

האגודה הישראלית לחקר החינוך היהודי

עורך

דוד זיסנויין

2007

STUDIES IN JEWISH CULTURE
IDENTITY AND COMMUNITY

בית הספר לחינוך ע"ש חיים וג'ואן קונסטנטינר
אוניברסיטת תל-אביב